

ФАЛСАФАИ ИЛМ ВА ТЕХНИКА- PHILOSOPHY OF SCIENCE AND TECHNOLOGY- ФИЛОСОФИЯ НАУКИ И ТЕХНИКИ

УДК: 72+301(575.3)

АНТАЛОГИЯИ МЕЪМОРИИ ИҶТИМОӢ ВА НАҚШИ ОН ДАР СОХТМОНИ ШАҲРҲОИ МУОСИР

А.Б. Рамазониён, К.М. Якубзода

Донишгоҳи техникии Тоҷикистон ба номи академик М.С.Осимӣ

Дар мақола масъалаи меъморӣ иҷтимоӣ, ки то ҳол дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҳайси илми мустақил омӯхта нашудааст ва яке аз илмҳои нав дар соҳаи меъморӣ ва сотсиология ба ҳисоб меравад, мавриди таҳлил қарор гирифтааст. Муаллифон равишҳо ва усулҳои меъморӣ иҷтимоиро хангоми сохтани биноҳои иҷтимоӣ, аз қабили бинои истиқоматӣ, майдончаҳои варзишӣ, иншооти соҳаи маориф ва дигар соҳаҳо баррасӣ намудаанд. Дар муҳити илмӣ равишҳо ва принципҳои гуногун меъморӣ иҷтимоӣ баррасӣ шудаанд, ки дар мақола панҷ равиш ва панҷ принциби аз ҳама муҳими ин соҳа дар асоси адабиёти илмӣ ва методи мушоҳидаӣ омӯхта шудааст.

Калидвожаҳо: меъморӣ, сотсиология, меъморӣ иҷтимоӣ, муҳит, сохтмон, чома, равиш, принцип, иншоот, лоиҳакашӣ, мардум.

АНТАЛОГИЯ СОЦИАЛЬНОЙ АРХИТЕКТУРЫ И ЕЕ РОЛЬ В СОВРЕМЕННОМ ГРАДОСТРОИТЕЛЬСТВЕ

А.Б. Рамазониён, К.М. Якубзода

В статье анализируется вопрос социальной архитектуры, которая в Республике Таджикистан до сих пор не изучалась как самостоятельная наука и считается одной из новых наук в области архитектуры и социологии. Авторы рассмотрели подходы и методы социальной архитектуры при строительстве социальных зданий, таких как жилые дома, спортивные площадки, образовательные учреждения и другие территории. В научной среде обсуждаются различные подходы и принципы социальной архитектуры, и в статье на основе научной литературы и методов наблюдения рассматриваются пять наиболее важных подходов и принципов в этой области.

Ключевые слова: архитектура, социология, социальная архитектура, окружающая среда, конструкции, общество, метод, принцип, объект, проектирование, люди.

ANTALOGY OF SOCIAL ARCHITECTURE AND ITS ROLE IN MODERN URBAN PLANNING

A.B. Ramazoniyon, K.M. Yakubzoda

The article analyzes the issue of social architecture, which in the Republic of Tajikistan has not yet been studied as an independent science and is considered one of the new sciences in the field of architecture and sociology. The authors examined approaches and methods of social architecture in the construction of social buildings, such as residential buildings, sports grounds, educational institutions and other areas. Various approaches and principles of social architecture are discussed in the scientific community, and this article examines five of the most important approaches and principles in this area based on scientific literature and observational methods.

Keywords: architecture, sociology, social architecture, environment, structures, society, method, principle, object, design, people.

Инсоният дар таърихи хеш таҳаввулотҳои сиёсӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва ҳарбии зиёдеро аз сар гузаронидааст, яқоя бо пешравиҳои мушкилиҳои бомаро қадар зада истодааст. “Шурӯъ аз аввали асри XX бо пешрафти босуръати илм, чома низ тағйирёбашро тезонда истодааст ва инсонҳои миллиро мебоҷад, унсурҳои буёдии чомаҳои сунати худро нигоҳ дошта, ҳамчун инсонӣ навоҷар ва мутобиқ ба пешравиҳои замона қадарҳои бо устувор зананд [7]. Масъалаи фазо дар илм тафсирҳои гуногун дорад ва ҳар як соҳаи илм онро ба таври ба худ хос матраҳ менамояд. Хушбахтона фазои Тоҷикистон таҳти роҳбарии Асосгузори сулҳу ваҳдати миллий – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон рӯз ба рӯз зеботар гашта истодааст ва аз рӯи ҳамаи асосии рушди кишварамон инкишофи яқмароми илмҳои гуногун мебошад, ки меъморӣ иҷтимоӣ яке аз онҳо ба шумор меравад.

Масъалаи меъморӣ иҷтимоӣ то ҳол дар муҳити илмӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон, на дар самти чомашиносӣ ва дар соҳаи меъморӣ мавриди тадқиқи ҳамаҷониба қарор нагирифтааст. Дар ин бора, чомашиносон ва меъморон бояд тавассути бештар дошта бошанд, зеро ин мавзӯ барои муҳити шаҳрсозӣ ва лоиҳакашии иҷтимоӣ хело зарур ва муҳим аст. Дар муҳити илмӣ Россия ва Аврупо солҳои пеш ин мавзӯ мавриди омӯзиш қарор гирифтааст ва алоқамандии сотсиология дар меъморӣ ҳам дар назария ва ҳам дар амалия мавриди истифода қарор гирифтааст. Бояд зикр намуд, ки ин илм, дар асри XX ба вуҷуд омада, аксарияти донишмандон Питер Хинченсро асосгузори ин илм меҳисобанд.

Меъморӣ соҳаи бисёр муҳим ва зарурии чома буда, бештар инъикоси эҳтиёҷот ва вазифаҳои воқеист, ки бо арзишҳои иҷтимоӣ ва қонунҳои ҷамъияти алоқаманд аст. Аммо дар айнаи замон он чизҳои бештареро, аз қабили шавқ хаваси инсонӣ, талаботи индивидуалӣ ва ҷамъиятиро ифода мекунад. Дар меъморӣ мафҳуми фазо мавқеи меҳвариро ишғол менамояд. Ба таври анъанавӣ се ҷанбаи асосии фазоро ҷудо менамоянд: 1. Муносибати байниҳамдигарии субъектҳои фаро гирифта, мафҳуми масофаро асосӣ медонад; 2. Нақш ва мавқеи ҷойгиршавии дарасоси иерархияи иҷтимоӣ бавуҷудоманда; 3. Ҳамчун минтақаи ҷойгиршавии ҷисм, баҳо дода мешавад.

Меъморӣ иҷтимоӣ барои сохтмони фазоҳои умумӣ ва хусусӣ аст, ки дар пайи эҷоди лоиҳаҳо дар ҳамбастагӣ бо арзишҳои иҷтимоӣ, барои чома аст. Дар ин ҳолат, меъморӣ ҳамчун абзор барои иртибот байни афроду чома шинохта мешавад [4]. Дар меъморӣ иҷтимоӣ талош мешавад, то фазоҳои бисозад, ки ба мардум кумак намояд, онҳо бо яқдигар иртиботи бештар барқарор кунанд хубтар аз муҳит истифода баранд. Дар ин масъала ба инбат гирифтани тамоми қишрҳои чома, ҳосилатан маънобон амри зарурӣ ба ҳисоб меравад.

Ба унвони мисол, меъморӣ иҷтимоӣ мумкин аст, ки ба лоиҳакашии муҳитҳои барои иртиботи байни афрод дар як шаҳр, эҷоди фазоҳои барои ташвиқ ба фаъолиятҳои иҷтимоӣ мисли варзишу бозӣ ва

ё беҳбудӣ фазоҳои зиндагии умумӣ, монанди паркҳо (боғҳои истироҳатӣ, ботаникӣ), майдонҳоро маҳаллаҳо мепардозад.

Ба таври кулӣ, ҳадафи аслии меъморӣ иҷтимоӣ сохтани муҳитҳое аст, ки иртибототи иҷтимоиро таъмин мебахшад, ҳисси ҳамбастагиро афзоиш медиҳад ва шаҳрҳоро ҷомеаро барои зиндагии беҳтар ва солимтар мутобик месозанд.

Меъморӣ иҷтимоӣ бо таввачӯх ба ниёзҳоро хостаҳои инсонҳо ба лоиҳакашии муҳитҳои умумӣ ва хусусӣ мепардозад. Ин рӯйкард ба таври махсус, дар шаҳрсозиву лоиҳакашии иҷтимоӣ мавриди истифода қарор мегирад. Дар ин масъала, меъморон бояд бо таввачӯх ба ниёзҳои иҷтимоӣ, фарҳангӣ, маънавӣ, тавонмадӣ ва иқтисодӣ муҳитҳоро лоиҳакашӣ кунанд, ки ба ҷомеа кумак намоянд, то беҳтар ва солимтар дар муҳити сохташуда, зиндагӣ кунанд ва бо ҳамдигар алоқамандии мусбат дошта бошанд [8].

Меъморӣ иҷтимоӣ дар масъалаи иртибототи иҷтимоӣ байни фардӣ тамаркуз дорад. Дар ин масъала, муҳитҳое лоиҳакашӣ мешаванд, ки ба афрод кумак мекунад, то бо якдигар иртибот барқарор намоянд ва бо ҳам ҳамкорӣ дошта бошанд. Ба унвони мисол, муҳитҳое барои ташвиқ ба барқарории робитаҳои иҷтимоӣ, монанди майдонҳо, боғҳои фароғатӣ, тарабхонаҳо, қаҳвахонаҳоро марказҳои савдо ва ё муҳитҳое барои анҷоми фаъолиятҳои иҷтимоӣ, мисли варзиш, бозӣ ва ҳунар метавонанд лоиҳакашӣ шаванд. Дар умум, меъморӣ иҷтимоӣ бо таввачӯх ба ниёзҳои иҷтимоӣ, фарҳангӣ ва иқтисодӣ фазоҳоро тарроҳӣ мекунад, ки ба ҷомеа кумак менамоянд то бо ҳам робита барқарор намоянд, ҳамбастагиро афзоиш диҳанду зиндагии беҳтариро таъриба кунанд.

Барои лоиҳакашии муҳитҳои иҷтимоӣ, донишмандони самти меъморӣ иҷтимоӣ равишҳои муҳталифиро баррасӣ намудаанд, ки ҳар кадом бо таввачӯх ба шароити фарҳангӣ, метавонад ба сохтани муҳитҳое бо арзиши иҷтимоӣ барои ҷомеа кумак кунад [2]. Равишҳои сохтмони объектҳои гуногуни иҷтимоӣ метавонанд муҳталиф бошанд. Аммо аксарияти онҳо барои истифодаи умумӣ меъморӣ дар таъриқи идеяҳои муайяни мусбат ва сохтани муҳити умумӣ, фазоро муттаҳид мекунад, ки ҳаётро ба сӯи беҳтар таъйир медиҳад. Дар ин ҷо баъзе равишҳои меъморӣ иҷтимоиро ишора мекунем:

1. Ҳамкорӣ иҷтимоӣ. Дар ин равиш, ҷомеаи маҳаллӣ ва сокинони маҳал, ба унвони ширкаткунандагони асосӣ дар фароянди тарроҳиву пӣдасозии фазоҳои иҷтимоӣ ширкат мекунад. Ин равиш, боиси эҷоди ҳамбастагӣ ва эҳсоси моликият дар байни ҷамъият пайдо мегардад. Вақте ҷомеа як иншооти умумиро, ҳамчун моликияти ҳама қабул мекунад, барои хуб нигоҳ доштани он талош меварзанд.

2. Лоиҳакашӣ бо таввачӯх ба ниёзҳои истифодакунандагон. Дар ин равиш, муҳитҳои иҷтимоӣ бо таввачӯх ба ниёзҳоро хостаҳои истифодакунандагон лоиҳакашӣ мешаванд. Барои ин манзур, меъморону шаҳрсозон бояд бо афроди маҳаллӣ машварат карда, ниёзҳоро хостаҳои онҳоро баррасӣ кунанд.

3. Лоиҳакашӣ бо таввачӯх ба фарҳанг ва таърихи маҳал. Дар ин равиш, муҳитҳои иҷтимоӣ бо таввачӯх ба фарҳангу таърихи маҳал тарроҳӣ мешаванд. Ин равиш, боиси эҷоди ҳувияти мунҳасир ба фард ва маҳал гашта, сабаби афзоиши ҳамбастагиву эҳсоси иртибот бо муҳит мешавад.

4. Лоиҳакашӣ бо таввачӯх ба ниёзҳои маҳал. Дар ин равиш, муҳитҳои иҷтимоӣ бо таввачӯх ба маҳдудиятҳои мавҷуд дар маҳал лоиҳакашӣ мешаванд. Барои мисол, дар муҳитҳои кучаку маҳдуд, меъморон бояд аз фазои болои сохтмонҳои умумӣ ва ё фазоҳои зеризаминӣ истифода кунанд [3]. Дар муҳити шаҳри мо, ин ҳолат ба инбат гирифта мешавад, ки дар таҳонаҳои аксарияти биноҳои нав, таваққуфҳо ва дар болои бино, қаҳвахонаҳо, мағозаҳо ва дигар иншооти иҷтимоӣ ба назар мерасад. Аммо дар баъзе ҳолатҳо ин равиш ба инбат гирифта намешавад.

5. Истифода аз технология. Асри муосир, замони техникаву технология аст ва дар тамоми соҳаҳои ҳаёти инсон истифода мешавад ва бояд донист, ки аксаран техника барои осон кардани кори инсон ихтироъ мешавад. Дар ин равиш, техника ва технологияҳои гуногуни муосир, монанди системаҳои ҳушдордиҳанда (сигнализатсия), болобар (лифт), код барои соҳибони бино (чип), системаҳои тоза нигоҳ доштани ҳаво ва ғайраҳо, ки дар лоиҳаҳои муҳити иҷтимоӣ истифода мешаванд, ба инбат гирифта мешавад, то истифодабарандагони бино ё иншоот роҳат бошанд. Дар ин маврид, бояд зикр намуд, ки тамоми биноҳоро иншоот бе техникаву технологияи муосир пурра ва ё ба таври зарурӣ сохта намешаванд [9]. Ин равиш, бояд назар ба дигар равишҳо бештар ба инбат гирифта шавад. Ба унвони мисол, дар яке аз маҳалҳои шаҳри бинои 13 – ошёна сохта шудааст, ки дар лоиҳа болобари (лифт)-и он ба инбат гирифта нашудааст. Инчунин дар баъзе биноҳои баландошёна, ки аксарият ҷомеа аз он истифода мекунад, монанди донишгоҳҳо, мисли биноҳои истиқоматӣ болобар (лифт) ба инбат гирифта мешавад. Танҳо, як болобар талаботи ҷомеаро қонеъ карда наметавонад.

Дар умум, муҳитҳои иҷтимоӣ бо тарроҳии муносиб метавонад ба афзоиши фаъолиятҳои иҷтимоӣ афрод кумак кунанд. Ба таври мисол, фазоҳое ки барои варзишу бозии тарроҳӣ шудаанд, метавонанд ба саломати ҷисмиву рӯҳии афрод кумак кунанду мардум дар он маконҳо эҳсоси роҳат ва беҳатарӣ дошта бошанд. Лоиҳакашии муҳитҳои иҷтимоӣ боиси эҷоди ҳувияти ҷомеа мешавад ва ин ҳувият метавонад ба афзоиши ифтихору ҳамбастагии афрод кумак кунад [1]. Ҳамчунин боиси эҷоди фазоҳое барои ҳамкорӣ мешавад ва ин ҳамкорӣ метавонад ба беҳбудии тарзи зиндагии ҷомеа кумак кунад. Дар ин масъала, ба инбат гирифтани арзишҳои миллӣ, ҳоссаи забон, бисёр зарур аст, дар аксарияти биноҳои нав навиштаҷот ва ширҳои бо забонҳои бегона мушоҳида намешаванд, ки боиси коста шудани забон мегардад.

Дар баробари равишҳои зиёди меъморӣ иҷтимоӣ, принципҳои меъморӣ иҷтимоӣ вучуд доранд, ки бояд ҳангоми лоиҳакашии муҳити иҷтимоӣ риоя шаванд:

1. Принципи дастрасӣ барои ҳама. Муҳитҳои иҷтимоӣ бояд барои ҳамаи инсонҳо дастрас бошанд ва ҳеҷ гурӯҳе аз истифодаи онҳо маҳрум нашавад. Дар ин бора, бояд гурӯҳҳои эҳтиёҷманди ҷомеа, аз қабилӣ маъюбон, калонсолон бештар ба инбат гирифта шаванд. Зеро дар фазои шаҳр баъзе лоиҳаҳое ба чашм меҳӯранд, ки ин масъаларо сарфи назар кардаанд.

2. Принципи беҳатарӣ. Фазоҳои иҷтимоӣ бояд амн ва беҳатар бошанд. Дар ин маврид, бояд офатҳои табиӣ ва ҳатто бемориҳои умумӣ ба инбат гирифта шаванд.

3. Принципи зебӣ ва ҷаззобият. Биноҳои иҷтимоӣ бояд, зебо ва ҷаззоб бошанд ва мардумро ба завқ оранд, то мардум аз истифодаи онҳо лаззат баранд.

4. Принципи гуногунӣ. Биноҳои иҷтимоӣ бояд лоиҳаҳои гуногун дошта бошанд ва онҳо барои навъҳои гуногуни фаъолият муносиб бошанд. Ба унвони мисол, майдончаи варзишӣ бояд тарзе лоиҳакашӣ шавад, ки дар он на танҳо як навъи варзиш, балки навъҳои гуногуни варзиш тамрин шаванд [5].

5. Принципи навоарӣ. Муҳитҳои иҷтимоӣ бояд бо истифода аз навоариҳои соҳаи лоиҳакашӣ ва технология сохта шаванд, то барои истифодабарандагон арзиши бештар дошта бошанд.

Таҳлилу баррасии мавзӯ ба мо имконият медиҳад, ки ҳангоми бунёди деҳаҳо, маҳалҳо ва шаҳрҳои принцип ва усулҳои меъмории иҷтимоиро ба инбат гирием, зеро мо дар замоне қарор дорем, ки инноватсияи фишанги меҳвари рушд ба ҳисоб меравад. Фаъолияти инноватсионӣ – амалигардонии тарҳҳои инноватсионӣ, ҳангоми мавҷуд будани шахс – инноваторҳо, фазои инноватсионӣ, ба вучуд овардани инфрасохтори инноватсионӣ омода намудани маҳсулоти бозоргири инноватсионӣ ва ба бозори озодаи иқтисодӣ баровардани маҳсулоти инноватсионӣ ба ҳисоб меравад [7]. Риоя ва ё ба инбат гирифтани равишҳо ва принципҳои, ки дар боло ном бурда шуд, метавонанд дар лоиҳакашии муҳитҳои иҷтимоӣ ба сохтани биноҳову иншооти муҳим ва арзишманди иҷтимоӣ кумак кунанд. Ба таври кулӣ, сохтмони биноҳои иҷтимоӣ бо таввачӯх ба ниёзҳои ҷомеа ва бо риояи равишу принципҳои, ки зикр шуд, метавонад ба беҳбудии тарзи зиндагиву эҷоди ҷомеаи солиму ҷусту ҷолок кумак кунанд.

Муқарриз: Саидумаров С.С. — н.и. таъриҳ ва фал., дотсенти қабедраи фанҳои Ҷомеашиносии ДЭИЛ ба номи академик М.С. Осимӣ

Адабиёт

1. Вильковский, М.Б. Социология архитектуры. – М.: Фонд «Русский авангард». – 2010. – 592с.
2. Глазычев, В.Л. Социология архитектуры – какая и для чего? // Зодчество. – 1978. - №2 (21), С. 25-29.
3. Делитц, Х. Архитектура в социальном измерении // Социологические исследования. – 2008. - №10. – С. 113-121.
4. Кияненко, К.В. Путеводитель по сферам социального знания в архитектуре и окрестностях // Архитектурный вестник. – 2009, №3. – С.62- 66.
5. Кияненко, К.В. Архитектура и социальное моделирование жилища: диссертация доктора архитектуры: 18.00.02. – Вологда, 2005.
6. Саидумаров, С. С. Тағйирёбии арзишҳои иҷтимоии ҷомеаи миллии тоҷикон ва таъсири он ба шуур ва муҳити инноватсионӣ / С. С. Саидумаров, А. Ш. Абдулоев // Паёми политехникӣ Бахши: Техника ва ҷомеа. – 2024. – No. 4(8). – P. 24-27. – EDN HTDRZG.
7. Саидумаров, С. С. Шуури инноватсионӣ: мушкилот ва роҳи ҳалли он (таҳлили иҷтимоӣ - фалсафӣ) / С. С. Саидумаров, Ф. Р. Тураев, Б. Б. Саидов // Паёми донишгоҳи омӯзгорӣ. Бахши илмҳои фалсафа, ҳуқуқ ва сиёсатшиносӣ. – 2024. – No. 2-3(14-15). – P. 26-30. – EDN FYLIGW.
8. Mazumdar, S. Toward Making the Architect – Sociologist Collaboration Work// Proceedings of the 81st Annual Meeting of the Association of Collegiate Schools of Architecture. – Washington, DC: ACSA Press, 1993, pp. 225-230.
9. Altman, I. The Environment and Social Behavior. – Monterey, CA: Brooks/ Cole, 1975

МАЪЛУМОТ ДАР БОРАИ МУАЛЛИФОН-СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ-INFORMATION ABOUT AUTHORS

TJ	RU	EN
Рамазониён Аҳтам Бобосафар ассистент	Рамазониён Аҳтам Бобосафар ассистент	Ramazoniyon Ahtam Bobosafar assistant
Донишгоҳи техникии Тоҷикистон ба номи академик М.С. Осимӣ	Таджикский технический университет имени академика М.С. Осими	Tajik technical university named after academician M.S. Osimi
E-mail: ramazoni.93@mail.ru		
TJ	RU	EN
Якубзода Комрон Музафар	Якубзода Комрон Музафар	Yaqubzoda Komron Muzafar
Донишҷӯи курси 4-и факултети Сохтмон ва Меъморӣ	Студент 4 курса факультета строительства и архитектуры	4th-year student of the Faculty of Construction and Architecture
Донишгоҳи техникии Тоҷикистон ба номи академик М.С. Осимӣ	Таджикский технический университет имени академика М.С. Осими	Tajik technical university named after academician M.S. Osimi
E-mail: komrron05@icloud.com		